

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. IV. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1838_599-txt-shoot-idm343.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Udgiverens Forord.

Kun i meget ufuldstændigt Maal og paa meget ufuldkommen Maade ere disse i Aaret 1838 holdte Forelæsninger opbevarede i Forfatterens egenhændige Opskrifter eller rettere Udkast, da de alle ere skrevne førend de holdtes og ikke have modtaget nogen senere Revisjon. Kun faa af disse Forelæsninger tør antages at foreligge skriftlig nogenledes i samme Form og Udstrækning, som de mundtlig have lydt. De, som komme dette nærmest, ere vistnok de syv første, og saa maaské den 11te, den 25de og den 37te Forelæsning. Men aldrig ville dog Grundtvigs skrevne Taler kunne meddele Indtrykket af hans Veltalenhed, der væsentlig bares af hans storslaaede Personlighed, som mægtede paa en gribende Maade at udstrømme i lunefuld Skjæmt ikke mindre end i glødende Patos. Hvad der i hans Skrift kan synes sært og søgt, klang i hans Mund, som det sande og simple Udtryk for hans Tanke og Stemning; – thi stemningsfuld, lyrisk var han altid, naar han var i Aande.

Virkningen paa Tilhørerne, netop af disse hans første offentlige Foredrag fra en anden end den kirkelige Talerstol og med et andet Æmne end Religjonen, fremgaar af flere Udtalelser paa Prosa som paa Vers. Sit smukkeste Udtryk fandt Tilhørernes Tak vistnok i dette Digt af P. L. Møller, der fremsagdes efter Forelæsningernes Slutning den 26de November:

1^{VI}

Stærke, dybe Vemodstoner,
dæmpede Basuneklang,
milde Sus af Bøgekroner,
Bølgeskvulp mod grønne Vang,
Kæmpedrøn af Tor og Skrymner,
kristelige Jubelhymner, –
kom I fra det samme Bryst?

2

Dommedagens Tordenstemme,
stræng og dog saa kjærlig varm,
bævende vi kan fornemme
gjennem Døgnets Dværgelarm.
Fjældskred fra det gamle Norden
ruller ned og ryster Jorden,
Krybet sammenkrymper sig.

3

Hvorfra bryde disse Flammer,
denne livsstofsvangre Luft,
som vort Sind saa sælsomt rammer,
fast lig glemte Drømmes Duft? –
Fra en sjælfuld Klippes Tinder,
ved hvis Sne vort Syn hensvinder
i et himmelsk Hjærtedyb.

4

Det er Dansken, Præsten, – Brages,
Sagas, Volas Søn –, hvis Røst
lod de svundne Kræfter dages,
som har Nordens Aand forløst.
– Døden kan vel *Stemmen* dæmpe,
Ordet staar som evig Kæmpe,
lever sejrrig her i Nord.*Med Ændringer i sidste Værs optaget i Lyriske Digte, udg. af P. L. Møller, 1840, S. 135.

Af andre Vidnesbyrd skal her først medtages "Et Brev til Kjøbenhavnspostens Redaktør" fra en Tilhører (*Frederik Barfod*), trykt i Kbhvnsposten f. 1838, Nr. 288 og aftrykt i Nord. Kirketidende f. s. A. Nr. 43. Det er interessant viihermed at sammenligne den Forelæsning (den 34te), hvoraf i Brevet gives et Uddrag efter Hukommelsen. En saadan Sammenligning vil nemlig vise, i hvor høj en Grad det mundtlige Foredrag har udformet og omformet det skrevne Udkast, og der ydes os derved en Maalestok for Bedømmelsen af det her udgivne Haandskrifts Forhold til de holdte Forelæsninger. Brevet lyder i sin Helhed saalunde:

Paa Borchs Kollegium, paa det samme Auditorium, hvor saa mange af os, selv fjerde, femte, har sødelig sovet over de lærdeste Forelæsninger, noget Menneske vilde høre, begyndte *Grundtvig* den 20de Juni –

Festen for Stavnsbaandets Løsning – en Række af offentlige Forelæsninger, som han endnu fortsætter hveranden Aften. At paa dem enhver siddende Plads er optagen en halv Time, inden Forelæsningen begynder, at hverken Bænke eller de aflukkede Stole kunne slaa til, og ikke engang Avditoriets Gange, tæt stuvede lige indtil Katederet, paa hvis Fodtrin hver Aften en syv, otte Stykker maa bænke sig, mens en hel Del desuagtet hyppig maa staa langt ud paa den aabne Trappegang, det kan nu vel lige lidt interessere den lærde og den ulærde Almenhed; i det mindste har det lige lidt hidtil kunnet skaffe et rummeligere Lokale til Veje, enten paa den store Universitetsbygning, eller paa den polytekniske Lærestanstalt, eller paa det asiatiske Kompagni. – Ved denne Kjendsgjerning vil jeg derfor heller ikke opholde mig længere, men gaa lige over til en anden Fortælling, som vi vel dristig kunne lægge til de øvrige Tegn paa et friskere og fyldigere Liv, som mere og mere rører sig hos os, og som maa sejre over al den Dødsighed, i hvilken vi saa længe vare hensunkne.

Det var om Danmarks indre Tilstand i hine Aar, da det, berøvet sine stolte Orloggere, maatte fortsætte Kampen mod en overlegen Fjende, at Grundtvig i Aftes talte. Med levende Begejstring skildrede han, hvorledes vi ogsaa i hine Aar havde haft Hjærtet paa det rette Sted, og at, om end Tysken havde haft aldrig saa megen Ret, naar han paastod, at vi havde tabt Hovedet, saa var det dog atter voxet ud, og *det* var intet ringe Vidnesbyrd om en sund og kraftig Konstitution. Havde man imidlertid sagt, at Kampen paa Kongedybet, ved hvilken dette Hundredaar viede sig til Stordaad og til Folkelivets Fornøelse, at *den* kun var gaaet saa heldig af, fordi Blokskibene laa faste, saa de nødvendigviis maatte staa imod Fjenden, og havde man atter sagt, at Glansen fra Skærtorsdags Morgen veg bort under Kjøbenhavns hæderløse Belejring og under Væddeløbet fra Kjøge til Herfølge og endnu videre, saa vendte den dog tilbage ved selve Feltogets Ende, da nogle faa Tusende bestod en hæderfuld Kamp mod halvfjerdsindstyve Tusende Fjender, og især den Dag, da Schulenburg, Stemann og Engelsted stormede Sehested og med Kæmpehaand vristede Sejren fra Overmagten. Men, at Hjærtet var paa det rette Sted, det viste under Krigen Kanonbaadens Kamp; thi disse maatte dog selv møde Fjenden, vilde de ellers have fat paa ham, og i Krigens Løb borttog de desuagtet 9 Orlogsskibe fra en Fjende, hvis gamle Paastand det var, at én af hans Fregatter stedse dristig skal kunne binde an med to af hvilket som helst Folks. Og mer end ved vore Smaasejre viste vi det dog, hvor vi tabte. Det viste sig ved Sællands Odde, hvor Jessen paa den ene Prins Kristjan udholdt Nattekampen med tre fjendtlige Orloggere og dog ikke blev tagen, før han lod sit Skib som Vrag paa Grunden. Det havde tresindstyve døde og hundrede og tyve saarede, og mellem de døde Helten fra Kongedybet, den gjæve Willemoes, men mellem de saarede Rothe, navnkundig fra samme Dag, og mange flere. Det viste sig paa Anholt., hvor alle de Anførere, der deltog i Stormen: Melstedt, Prydz og Holsten, faldt i Spidsen for de stormende Rækker, og det viste sig atter ved Holms Kamp paa Najaden. Som Willemoes' Kamp havde vakt Grundtvig til Sang, saa fremkaldte ogsaa Najadens en ny Digter imellem os, eller lagde ham dog Heltensangen paa Læberne, og det var Ingemann.

At Klagerne egentlig først begyndte ved Krigens Ende, var en historisk Kjendsgjerning; saa det syntes næsten som Freden var værre end Krigen, og der fulgte ogsaa paa Krigsaarene en Slappelse, en Modløshed og Tunghed, der især gjorde Aarene mellem 1820 og 30 til de sørgeligste og dødeste, noget Folk har levet.*Saa gjerne Indsenderen vilde, er det ham dog umuligt, nogensteds at paastaa, at han virkelig har gjengivet Grundtvigs *Ord*. Det finder han sig foranlediget til at erklære, saa vel her, som ethvert andet Sted, hvor man mulig maatte tro dem skjulte under den kortfattede Gjengivelse. Men der er nu atter kommet et andet og friskere Liv ind i Folket, og man er nu atter berettiget til trøstigt at vente de Spaadomme opfyldte, med hvilke Aarhundredets første Morgen havde betegnet sig. Og hvad nu en enkelt Side af Livet angik, saa var der vel mange, der i Skjaldesangen saa' kun Drømmerier og Sværmerier; men vist er det dog, at stor bliver altid dens Betydning, hvor den ej blot er udgaaet fra Folket, men atter tiltaler og begejstrer det; og vist er det atter, at aldrig fødtes nogen Stordaad under Himlen, og aldrig skal nogen fødes, uden der jo blev sunget for dens Vugge. Med Hensyn da til vore Digtere, saa lyder der jo vistnok mangan fremmed Tone mellem dem, som aldrig bliver hjemme hos Folket, men vist er det dog, at aldrig sang nogensteds saa hjemligt et Sæt Digtere, som det, der nu synger hos os, og fremfor alting var der aldrig saa folkelig en Digter til, som Adam Øhlenschläger, – ham, der jo vel alt havde begyndt at synge i Kampens første Morgen, men dog først i sine Digte fra 1803 gav os sine Forjættelser, – Forjættelser, som han ikke blot opfyldte, men som han langt overgik, som han overfløj allerede 1805 i sine poetiske Skrifter, i hvilke blot Aladdin og Vavlunders Saga i *det mindste* vilde have været nok til at skjænke tvende Digtere Udødeligheden, og saa 1807 i Nordiske Digte: i Hakon hin rige og Baldur hin gode, og 1809 i Palnatoke, og 1810 i Axel og Valborg, og 1811 i Correggio, og 1812 i Stærkodder, og saa fremdeles. – Sjælden eller aldrig, og ej engang i de rigeste Egne, ikke i England, var en saadan Rigdom udvældet som ved et Trylleslag. Men al denne Rigdom, al denne mageløse Storhed, var en af de herlige Spaadomme om, at et nyt Liv nødvendigviis maatte fødes hos os.

Han maatte nu ogsaa omtale sig selv, ikke for at hige efter den Lavrbærkrans, som han aldrig havde bejlet til, og heller aldrig naat, og endnu mindre for at stille sig ved Siden af Øhlenschläger; thi da han havde læst de nordiske Digte, da følte han det strax fuldt vel, at voxte han nogen Sinde Øhlenschläger til Skuldren, da voxede han heller aldrig højere. Men mindes maatte han dog, at i hine nordiske Digte, der fandt han netop det Norden, det Heltehjem, til hvilket Øhlenschläger havde svunget sig paa sin Ørnevinge, og som han havde gjennemskuet med sit Falkeblik, og den Verden, i hvilken han selv maatte bevæge sig. Erindre maatte han ogsaa om, at i sin Mytologi fra 1808 og i sine Optrin af Nordens Kæmpeliv fra 1809 og

1811, havde han nedlagt den Paastand, han endnu vedkjendte sig: at han umulig kunde begribe, at Nordens Folkeliv skulde udvikles paa Græsk eller Romersk, med Tilsidesættelse af sit eget Væsen; og havde han i dem ikke taget fat paa de xgamle Fordomme, som Tor paa Jætterne, da var det aabenbar, fordi han havde manglet Kræfterne dertil og ikke Viljen. Var han imidlertid bleven saa grovelig misforstaaet, som førte han en Jættekamp mod Kunst og Videnskabelighed, da maatte han ogsaa her nedlægge Paastand paa en saadan Beskyldnings Afvisning; thi kun for Nordens Aand havde han kæmpet, og aldrig for nogen saadan Daarskab. Og mindes maatte han tillige det friske Helteliv – thi et Helteliv var det –, til hvilket han var bleven Vidne, da han i Samliv med Sibbern og Hersleb fik Adgang til saadanne Kredse, som Ørstedernes, Treschows og Sverdrups, – mindes de Timer, betydningsfuldere end Aar, der gjennemglødedes af de kjække Lyn fra disse Kæmpeaander.

Og sluttelig maatte han mindes Stemningen ved Norges Skilsmisse, som den var i hans Kreds. Det ulykkelige Aar 1813, Pengeforandringen i dets Begyndelse, Krigen i Holsten mod en overlegen Fjende, og meget andet, havde saa ganske forknyttet Folket i det hele taget, at det, saa vidt han vidste, kun var blandt Studenterne, at noget frisk og kraftigt Liv rørte sig. – Men dèr glødede det ogsaa. – Man havde i et Par Aar talt om, at Norge skulde fratages os, men man havde altid trøstigt sagt: "Lad dem kun komme og prøve det!" – At det var i Holsten, at Norge skulde erobres, derom havde man aldrig drømt; men nu strejfede Fjenden allerede lige til Kolding. Studenterne glødede, og af dem især Jyderne; for Jyllands Ære og for Norges gamle Fostbroderskab vare de rede til at gaa i Ilden. – Man vilde have Grundtvig med, og han var villig. – Men den jyske Landstorm blev dog ikke rejst, og græmmede det end den Gang, nu kunne vi dog vel se, at det var godt, at den ikke rejstes; thi Danmark havde tabt for mangen en Søn, som det ikke havde kunnet undvære, og Norge havde intet vundet. Men som Kongen erklærede, at han aldrig skulde glemme det Fædrelandssind, der havde gjort Studenterne rede til deres Tilbud, saa maatte hine Dages Liv nødvendig være uforglemmeligt for enhver, der havde deltaget i det, og havde været Vidne til al den Fylde af ædel Kraft, der svulmede hos de kjække Ungersvende. –

Se, dette Uddrag af en Forelæsning, saadan som vel ingen endnu er bleven holdt i Kjøbenhavns Høresale, har jeg ikke, højstærkede Hr. Red., kunnet undlade at meddele Dem, fordi jeg véd, at det vilde fylde Dem med de samme Følelser, som atter bevæge mig, da jeg nu i Tankerne har gennemgaaet de store Minder fra det ildfulde Foredrag, og xihar søgt efter Evne at fængsle nogle af dem til Papiret. – Men, endnu er min Fortælling ikke endt; thi jeg maa endnu give Dem et glædeligt Bevis paa, at Norden Aand er ikke uddød, at den endnu lever kraftig hos dets Sønner og behøver kun at anslaas, behøver kun et vinget Ord fra den begejstrede Taler, for at blive sig selv og sin Glæde over sig selv bevidst. Da Grundtvig steg ned fra Talerstolen, afsang de forsamlede Tilhørere Willemoes' Vise for ham. De bragte ham hans egen Sang som Takkehymne, hin stolte Kæmpevise, ved hvilken vi alle saa længe studsede, tavse, indtil Weise satte sin deilige, dybt gribende Melodi til den og fra Papiret bragte den over paa vore Læber. Og det var uden Forudtale, at denne Kæmpevise blev afsungen; Trangen dertil fyldte hver Sjæl, da Grundtvig havde udtalt, og der behøvedes kun en enkelts Opfordring, for at den tætte Masse med den elskede Skjalds og Lærers egne Ord skulde bringe ham sin hjærtelige Tak.

Og behøver jeg nu vel at skildre Dem Klyngens Stemning under og efter Sangen, da Grundtvig dybt bevæget atter besteg Katederet og bragte os sin Tak? – Jeg vil slutte med den Forvisning, der har opholdt *hans* Mod i en trediveaarig Kamp, med hvilken han ogsaa i Aftes sluttede, og med hvilken enhver iblandt os frejdig vil tage fat paa sin Gjerning: "Nordens Aand er endnu ikke død, og Danmarks Sønner ere ikke saaledes vanslægtede fra Fædrene, at jo det levende Ord paa Modersmaalet skal og vil vække selv den, der sover tryggest, og fremkalde en Slægt, ved hvilken vi, som nu leve, ikke skulle skamme os, naar den blot aldrig skal skamme sig ved os!"

Kjøbenhavn den 18de October 1838.

Deres P. H.

Af flere Steder i disse Forelæsninger, navnlig i den første og i det her S. 591–96 trykte Udkast til den sidste, fremgaar det, hvilken overordentlig Betydning det havde for Taleren selv, at han nu kom til Orde for en anden Kreds end Menighedens: for en Kreds af den opvakte, særlig den studerende, danske Ungdom i Hovedstaden. Og det var intet Under, at han maatte ønske at faa Ungdommen i Tale, for, som han siger, "at vinde den for sin nordiske Anskuelse af Menneskelivet og Historien"; thi dette var en Livsopgave, xiihvortil han følte sig baade kaldet og udrustet. Vel maatte han føle en brændende Trang til at vække og vinde den danske Ungdom for, hvad der for ham stod som levende Sandhed, frelsende baade for den enkelte og for Folkelivet i det hele, og det i et Øjeblik, der stod for ham som et Vendepunkt i det elskede Fædrelands Historie. Vel maatte han lægge særlig Vægt paa at komme til at virke med det vingede, mundtlige Ord, som han var saa vel skabt og skikket til at føre, og som han satte saa højt over det skrevne; og vel maatte han ønske at kunne tiltale en haabefuld Ungdom, da han hos den ældre Slægt for det meste kun havde fundet døde Øren.

Han var da 55 Aar gammel og havde hidtil kun ført Ordet fra Prædikestolen, naar undtages de stormfulde

Dage 24 Aar forud, da han i Januar 1814 var Ordfører for de fyrige Ungersvende, som da vilde rejse en Landstorm til Jyllands Forsvar mod hele Evropa. (Se "Helligtrekongerlyset, eller tre Dages Hændelser paa Danmarks Højskole, 1814".) Siden han 1826 nedlagde sit Præsteembede, havde han, som han siger, levet mellem Bøgerne, som en Eremit "i de dødes Rige". Hans tre Rejser til England 1829, 30 og 31 havde jo ogsaa et rent bogligt Formaal: at opstøve utrykte oldengelske Haandskrifter. Men de virkede ikke des mindre et helt Omslag i hans aandelige Liv; de bragte først hans hele Personlighed til fuld Modning. De vakte hos ham en ny og levende Deltagelse for det virkelige Liv i hans egen Tid: det borgerlige og politiske ikke mindre end det kirkelige og videnskabelige. Han tabte ikke noget af *det* af Syne, som han før havde fæstet Øje paa: hverken det kristelige, det nordiske eller det danske; men hans Synskreds udvidedes, og han følte ny Kraft og nyt Mod til at gjøre sine Synsmaader gjældende paa alle Omraader. Den første Frugt af hans stærke Virksomhedstrang blev dog rent litterær. Efter 1831 fulgte med forbavsende Hurtighed en Række betydelige og omfangsrige, til Dels paa møjsommeligt Arbejde grundede xiiiiVærker: Nordens Mytologi eller Sindbilledsprog 1832; Haandbog i Oldtidens og Middelalderens Historie 1833 og 1836; Sangværk til den danske Kirke 1837; desuden en Mængde Opsatser og Digte i Nordisk Kirketidende, flere mindre Skrifter af reformatorisk Tendens: Om Sognebaandets Løsning 1834; Den danske Statskirke 1834; Det danske Firkløver, politiske Betragtninger 1836; Til Nordmænd om en norsk Højskole 1837; Skolen for Livet og Akademiet i Sor 1838; samt den i Kristiania 1838 udkomne Samling Nordiske Smaadigte.

Efter al denne Syslen med Bog og Pen, efter dette lange Ophold "i de dødes Rige", - og det i dobbelt Forstand, da hans Bøger sædvanlig modtoges med Dødens Stilhed, - personlig isoleret som han var fra hele den officielle, lærde og dannede Verden i Fædrelandet, og kun i Forbindelse med nogle faa yngre Mænd, der delte hans kristelige Anskuelse, følte han nu en brændende Lyst og Trang til at komme i Berøring med sin levende Samtid eller snarest med Eftertiden: til gjennem det mundtlige Ord at udtale sig om alt, hvad der laa ham paa Sinde, til at gribe ind i det virkelige Liv og skaffe sine Ideer Indgang i Staten, i Skolen, i Kirken. Han trænger nu til at faa Ungdommen i Tale. Han vil vække den til levende Deltagelse i det historiske Liv, vinde den for sin historiske og ikke mindre for sin patriotiske, politiske og kristelige, overalt *poetiske* Anskuelse. Han vil særlig vinde og vække den til Arbejdet paa det danske Folks Gjenfødelse i nordisk Aand, for Udviklingen af borgerligt Frihedsliv og folkelig Oplysning, for en særegen dansk-nordisk Udvikling, forskjellig fra den fransk-liberale, som da efter Julirevolutionen havde vundet mange Tilhængere i den yngre Slægt ogsaa i Danmark.

Med disse Foredrag i 1838 brødes Isen, som siden aldrig lagde sig om hans Tunge. Næste Aar 1839 overtog han det Præsteembede, som han rygtede til sin Død 1872, og i de 33 Aar talte han i Kirken saa godt som hver hellig Dag. Og mange vare de søgne Dage i samme Tidsrum, da xivhan førte Ordet om verdslige Æmner for vide og vextende Kredse. Først paa Aaret 1839 stiftedes "Dansk Samfund" i Kjøbenhavn, i hvilket han i dette og de nærmest følgende Aar var Sjælen og Hovedtaleren, og hvor han ogsaa først optraadte som folkelig Visedigter: "Modersmaalet" er fra 1838, men i Dansk Samfund fødtes i Aarene 1839 og 40 Viserne "Er Lyset for de lærde blot, til ret og galt at stave", "Kongehaand og Folkestemme, begge stærke, begge fri", "Om Dannemarks Kvide der lød en Sang saa sørgelig", "Kong Fredrik den sjette henslumred i Fred, og hviler nu hos sine Fædre", "Det er kun Fjas at være Drot, hvor alle Mand vil raade", "Grønnes Danmarks Bøgeskove sent men sødt i Maj", "Danmarks Hovedstad den ranke, rejst ved Øresund", "For Bønder Himlens Fugle mer end for de store sjunge", og mange flere. Aar 1843-44 holdt han den Række Foredrag over græske og nordiske Myter og Oldsagn, som findes beskrevet i "Brage-Snak" (1844 og 1876). 1843 og 1845 holdt han Foredrag i Skandinavisk Selskab, som strax efter udkom (Om Nordens historiske Forhold, 1843. De historiske Minders Betydning, 1845). 1844 talte han paa Skamlings Banke (se Skovhornets Klang mellem Skamlings-Bankerne, 1844). 1847 holdt han et Foredrag ved Studenternes nordiske Højtid (Nordens historiske Minder, 1847). 1851 deltog han i Studentertoget til Kristiania, og var Deltager i det nordiske Studentermøde i Kjøbenhavn 1862. 1853-54 holdt han i Dansk Forening en Række Foredrag over "Højnordens Historie", og 1861-63 gav han mundtlig den Udsigt over Kirkehistorien, som er trykt under Navn af "Kirke-Spejl" (1871 og 1876). De mangfoldige andre Lejligheder: ved Grundlovsfester, Folkefester, Kirkemøder, Vennemøder o. s. v., hvor han i de sidste tyve Aar af sit Liv førte Ordet, kan her ikke opregnes; kun skal endnu mindes om, at hans Røst ogsaa jævnlig i Tiden mellem 1848 og 1866 lød i den danske Rigsdag.

Opfordringen til at holde den her udgivne Forelæsnings- xvrække udgik fra en Kreds af yngre Mænd, især blandt de studerende, og Ordførerne vare Dr. P. C. Kierkegaard, cand. theol. H. P. N. Købke og Student Fr. Barfod (Nord. Kirket. 1838, Sp. 287). Efter dertil erhvervet kongelig Tilladelse holdtes Forelæsningerne fra 20de Juni hver Mandag, Onsdag og Fredag paa Borchs Kollegium (Nord. Kirket. 1838, Sp. 398); og de sluttedes den 26de November, ved hvilken Lejlighed der bragtes Taleren en Tak og Hyldest, som findes beskrevet i Fr. Barfods "Den sidste Aften paa Grundtvigs Forelæsninger. En lille Nyaarsgave til hans Venner og Tilhørere. Kbhvn. 1839." I Forordet til dette Skrift hedder det: "De forrige Aftener havde det almindelige Tilhører-Antal været omtrent halvfjerde Hundrede, der paa en næsten ubegribelig Maade havde sammenstuvet sig paa det lille Borchs Kollegium; denne Aften vare alle Bordene udtagne, og dog var der lige fuldt, og Tilhørerne maatte staa langt ud paa Gangen og et Stykke ned ad Trappen, saa det gik vist hen ad de sex Hundrede. Selve Avditoriet var opfyldt næsten en Time før Forelæsningen begyndte. Da denne var endt, blev Sangen Nr. 1 afsungen, derpaa besteg Mag. F. Hammerich Katedret, og efter ham undertegnede

(*Barfod*), . . . hvorpaa Digtet Nr. 4 fremsagdes, og sluttelig blev Sangen Nr. 5 afsungen. Dybt rørt besteg nu Grundtvig atter Katedret og takkede i et Par hjærtelige Ord Forsamlingen for den Overraskelse, den havde beredt ham ved en Fest, der stedse skulde være ham uforglemmelig”.

Hammerichs og Barfods Taler findes – nedskrevne efter Hukommelsen – gjengivne i det nævnte Skrift. “Digtet Nr. 4” er det her foran aftrykte af P. L. Møller, hvilket fremsagdes ikke af Forfatteren, som var fraværende, men af en Studiosus Hansen (Nord. Kirket. 1838, Sp. 751). De to afsungne Sange, den første formodentlig af *Fr. Hammerich*, den anden af *H. V. Kaalund*, ere disse:

XVI

1.

- 1 Vi bringe dig et Afskedsord,
du frie Lærer for de frie!
Naar Glæden ret i Hjærtet bor,
du véd det, Munden kan ej tie;
og derfor løfter sig vor Røst
for Sagas Helt med Liv og Lyst.
- 2 Tak for det Syn, vort Øje saa',
naar du dit Lynildsord udslyngte,
naar du bød Kæmper op at staa,
og svundne Tider sig foryngte;
men først og sidst: Tak for de Ord,
de Haab om Danmark og om Nord!
- 3 De Haab, som hin Skærtorsdags Kamp
paa Kongedybets Bølger fødte,
ved højen Mast, i Røg og Damp,
som ingen Mistvivl end forødte:
de Haab om Danmark, som staar op,
om Solen over Bøgens Top.
- 4 De Haab om Nord, det ene Nord,
trefoldigt, med en Heltestamme,
paa Mark og Fjæld, ved Elv og Fjord,
endnu i Aand og Daad det samme;
saa længe Nordens Fugle slaa,
de favre Haab skal ej forgaa.

2.

- 1 Kæmpeaand fra Kraftens Alder!
djærve Søn af Nord,
som med sølvgraa Isse kalder,
og med Flammeord,
frem til Kamp hver nordisk Broder
for den gamle Heltemoder!
hør i Fimbul-Natten svare
dig en Yngling-Skare!
- 2 Danmark, dejligst Vang og Vænge,
lukt med Bølgen blaa,
skal vi elske tro, saa længe
Hjærterne kan slaa:
xvii tro som vore djærve Fædre,
og i Krig og Fred det hædre.
Se, ved Fortids store Minder
blusse vore Kinder!
- 3 Her, blandt Nordens stolte Have.
her er Fredens Bo:
gyldne Ax paa Kæmpegrave
til vor Føde gro;
Skud vi er af Egens Stamme,
end kan vore Hjærter flamme,
end har Troskab, Mod og Nemme

her i Danmark hjemme.

4 Længe lød dit Raab i Ørken,
Tavshed Svar kun gav;
Sandhed slumred længst med Styrken
i dens Heltegrav;
endnu Frejas Stjerne blinker,
men en Signe ej den vinker:
ad de djærve Kæmpeviser
Flittertiden fniser.

5 Som en Kæmpe mellem Dværge
stod du, Gud i Vold;
Sandhed var dit gode Værge,
Barnets Tro dit Skjold;
fast du stod mod Løgnens Vælde,
fast som Norrigs gamle Fjælde,
sang, som Regner mellem Krybet,
midt i Ormedybet.

6 Ja, i mange tunge Dage
har du ærlig stridt,
miskjendt, uden Klynk og Klage,
til dit Haar blev hvidt. –
Held! men Sejer har du vundet,
snart er Døgnets Nat forsvundet,
snart skal Aandens Sol fra Norden
finkle over Jorden.

7 Klart du tyded for os unge
Sagas Runestav;
Stormen lærte dig at sjunge
og det stolte Hav;
xviiiisnart din Sang til Brage-Harpen
tordned vældig som en Sarpen,
snart os trylled dine Salmer
under Fredens Palmer.

8 Slaa endnu din Harpe længe,
Sanger djærv og graa!
Men, saa længe Danmarks Vænge
ejer Piger smaa,
ejer Mænd, som Dansk kan sjunge,
skal af gamle, skal af unge
fro din Kæmpevise høres,
og hvert Hjærte røres*Optaget i Samlede Digte af H. V. Kaalund, 1840, S. 53..

Udgiveren skylder endnu en kort Redegjørelse for Udførelsen af sit Hverv. Den hele Forelæsningsrække fra I til LI foreligger i samme Orden fra Forfatterens Haand: alle de skrevne Læg ere egenhændig nummererede af ham. Ogsaa Titelen "Mands Minde 1788-1838" er hans egen. De i Tillæggene medtagne Udkast ere ikke nummererede i Haandskriftet, men over Begyndelsen til ethvert af dem er skrevet Forelæsningens Nummer og Dag. Alt det foreliggende er skrevet forud for vedkommende Forelæsnings Holdelse, og Forf. har ikke senere revideret det skrevne. Han blev ofte anmodet om at udgive disse Forelæsninger, og var ikke heller utilbøjelig dertil, men fandt aldrig Tid til at fuldende deres Udarbejdelse, hvad ganske vist ogsaa vilde have krævet en hel Del Arbejde, eftersom saa at sige det hele fortællende Element i det nedskrevne kun er til Stede i Antydninger og Notitser, som han under Foredraget har udfyldt efter Hukommelsen, men som paa et senere Tidspunkt vilde krævet megen fornyet Læsning, for ordentlig at kunne afrundes. Det er derfor meget forklarligt, at Forf. først længe tænkte sig at optage Stoffet for disse Foredrag til ny Behandling i xixFortsættelsen af Haandbog i Verdenshistorien, og siden, da denne aldrig førtes saa vidt (den sluttede 1843 med det syttende Aarhundrede), ganske opgav at gjøre noget ud af det.

For os stiller Sagen sig imidlertid anderledes. Endskjønt dette Værk ikke var modent til at fremlægges fra Forfatterens egen Haand eller i hans egen Levetid, og endskjønt det ganske vist ikke er skikket til at meddele en samlet Fremstilling af det deri omhandlede Tidsrums Historie, saa er det dog af saa meget Værd, at det vel fortjente at udgives, og dette sit Værd henter det ikke fra sin Meddelelse af Stoffet, som kan søges andensteds, men fra Forf.'s dertil knyttede Betragtninger og Udviklinger, som her netop ere udførlig nedskrevne. Der kunde da ikke være Tale om, ved Udgivelsen at prøve paa at udfylde det manglende og at

sætte det hele i den Stand, som Forf. kunde antages selv at ville have bragt det i før Udgivelsen. Opgaven kunde ikke være nogen anden end med størst mulig Troskab at gjengive, hvad der forefandtes, og at afhjælpe de mindre, formelle Mangler, som klæbede ved de foreliggende Udkast. Dette Krav har Udg. stræbt at fyldestgjøre paa bedste Maade, og de Friheder, han har maattet tage sig, for at det foreliggende Haandskrift kunde fremtræde i læselig Form, indskrænke sig væsentlig til nogle Omsætninger af enkelte Partier inden for nogle af Forelæsningerne, hvor Forf. enten uden Orden havde nedskrevet enkelte Momenter, eller hvor han undertiden sidst i Udkastet har skrevet, hvad han havde tænkt sig at stille i Spidsen for Foredraget. Foruden den her udøvede Textkritik, har det endvidere ofte været fornødent at rette aabenbare Skrivfejl og at udelade, tilføje eller ombytte de Smaaord, som sammenholde Sætningsbygningen, samt stundum at udelade Sætninger paa ét Sted, som paa et andet Sted i samme Forelæsning gjenfandtes i en omhyggeligere udformet Skikkelse, og som Forf. da kun har glemt at overstrege paa det ene Sted. Alle saadanne xxÆndringer ere dog foretagne med den største Varsomhed, og kun hvor de viste sig absolut nødvendige, og det maa herved bemærkes, at ethvert af Udg. til Sætningens Udfyldelse indsat Ord er i Aftrykket sat mellem skarpe Klammer, saa at Læseren kan være sikker paa, at ethvert ikke saaledes mærket Ord virkelig er flydt af Forfatterens Pen.

Kun én Indskrænkning heri maa endnu nævnes: I Henseende til de mange Navne, Aarstal og Datoer, der findes i Bogen, har Udg. taget sig noget større Frihed. Forf.'s Skrivemaade af Navne, særlig fremmede Navne, er meget ofte ukorrekt, og Tidsangivelserne ikke altid rigtige. Disse Mangler har Udg. trot sig forpligtet til efter bedste Evne at afhjælpe. Alle Navne ere korrigerede, og det samme gjælder om de fleste Tidsbestemmelser. Dog er det muligt, at der endnu i Begyndelsen af Bogen kan findes urigtige Tal, da Udg. fra først af, naar et Tal var aldeles tydelig skrevet, ikke antog det for nødvendigt at øve nogen Kontrol. Først efter at det havde víst sig, at ogsaa saadanne Tal kunde være urigtige, i hvert Fald lige overfor de Kilder, der nu staa til Raadighed – som jo ingenlunde vare til Stede Aar 1838 –, har Udg. kontrolleret alle Tidsbestemmelser efter den bedste Hjemmel, han har kunnet finde.

November 1877.

S. G.